

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA

FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

CATEDRA DE ISTORIA FILOSOFIEI ANTICE ȘI
MEDIEVALE

TEZĂ DE DOCTORAT

REZUMAT

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC

Prof. Univ. Dr. LIVIU-PETRU ZĂPĂRȚAN

Drd. SIDOR DANIEL

CLUJ-NAPOCA

2011

Dimensiunea filosofică
a raportului dintre puterea politică
și conștiința participativă
în contemporaneitate

De cele mai multe ori, înțelegerea anumitor concepte este problematică. Iar acest lucru se întâmplă din cauza încercării de a fixa și impune o anumită formă specializată a conceptelor respective. Se consideră că înțelegerea unui concept se face prin descoperirea de către cei necunoscători, a sensurilor fixate, în prealabil, de către cei cunoscători, de către specialiști. Ei bine, acest sens al demersului înțelegerii unor concepte nu este, în toate cazurile, garant al unei înțelegeri adecvate. Există cazuri în care folosirea unui concept nu depășește sfera unor oameni specializați, nu depășește sfera științifică. În acest caz, semnificația unor concepte poate să urmeze sensul amintit mai sus. Evident că descoperirea de către cei neinițiați a sensurilor poate aduce o reformulare conceptuală, dar și după acest proces, semnificația conceptului va tinde să rămână una fixă, datorită încercării de evitare a inconsistenței științifice.

Pe de altă parte, există concepte care sunt accesibile atât cunoașterii științifice, cât și cunoașterii comune. Modalitățile de a deprinde semnificația acestor concepte va fi diferită, după caz. Este posibil ca, indiferent de forma conceptului existent la nivelul cunoașterii științifice, cu toate proprietățile acestuia, la nivelul cunoașterii comune să ia naștere o nouă formă a conceptului, diferită, formă care urmează a fi folosită.

Puterea politică este un astfel de concept. Ea există, ca și concept, la nivelul teoriei și al filosofiei politice, dar în același timp există și la nivelul cunoașterii comune, ca mod al celor înzestrați cu o cantitate de minus putere, de a se raporta la cei care dețin puterea, cu alte cuvinte ca mod de înțelegere al sistemului de plus putere politică în relație cu minus putere politică.

Pentru a argumenta cele spuse mai sus o să ne raportăm la teoria lui Wittgenstein cu privire semnificație. În perioada de tinerețe filosoful era convins că există un înțeles transcendental al cuvintelor, înțeles care rămâne a fi descoperit. Abia mai târziu și-a reconsiderat perspectivele. Semnificația unui cuvânt era, în fapt, modalitatea prin care era folosit cuvântul respectiv, o abilitate a individului. În *Cercetări filosofice* acesta afirmă: „În concluzie semnificația cuvântului este folosirea sa. Iar definiția care explică (descrie) numele respectiv reiese tot din folosire: Iar aceasta va depinde, desigur, de împrejurările în care va fi dată ea și de persoana căreia i-o dau. Iar cum anume „ia” definiția se arată în modul în care folosește cuvântul

definit. În *Caietul albastru* continuă: „Să nu ne închipuim semnificația ca pe o legătură ocultă pe care o face mintea între un cuvânt și un lucru, și nici să ne închipuim că această legătură conține întreaga utilizare a unui cuvânt. Semnificația unei expresii depinde în întregime de felul cum continuăm să o folosim”.

Tot Wittgenstein introduce și conceptul de *joc de limbaj*, cu referire la contextul în care un individ ia contact cu un anumit concept. Este simplă concluzia că, indivizii care participă, sunt antrenați, în jocuri de limbaj diferite, vor deprinde semnificații diferite ale aceluiași concept.

Ipoteza de la care plecăm în această lucrare este aceea că, semnificația conceptului de putere politică la nivelul teoriei și filosofiei politice nu este identică cu semnificația percepută de către mase, la nivelul simțului comun. Vom încerca, deci, să arătăm că între cele două „semnificații” ale puterii politice există un raport. Pentru a realiza acest lucru, vom începe cu inventarierea diferitelor accepțiuni ale puterii politice. Vom încerca să scoatem în evidență, dacă este cazul, diferențele care apar în problematizarea puterii la nivelul cunoașterii științifice. Apoi vom urmări modul în care a fost problematizată ideea puterii politice în spațiul românesc, începând cu secolul XX.

Demersul începe cu distincția dintre putere și putere politică. Este necesară o astfel de distincție deoarece cele două concepte sunt diferite, și, mai mult, conceptul puterii ne ajută în înțelegerea puterii politice. Trecerea de la o formă de putere la puterea politică a născut, în literatura de specialitate o serie de justificări (uneori numite mituri), justificări care stau ca bază pentru orice încercare de definire a puterii politice. Am amintit trei dintre perspectivele care domină gândirea politică a secolului XX, și anume perspectiva teologică, perspectiva contractuală și perspectiva psihologiei sociale.

Din perspectivă teologică, transformarea puterii în putere politică se face în urma imitării pe pământ a puterii divine. Se creează astfel o copie a modelului divin de putere, cu toate implicațiile de rigoare. Este important de amintit aici că, pentru o perioadă destul de lungă de timp, reprezentanții puterii politice se identificau, sau erau în strânsă legătură cu reprezentanții puterii divine, o separare a lor apărând mult mai târziu. În țările românești este evident exemplul particulei „IO” din titulatura domnului, unsoi lui Dumnezeu. Pentru gândirea politică românească din perioada

interbelică acest lucru are o influență deosebită, natura și forma în care este conceptualizată puterea fiind tributare unui ortodoxism organicist.

O altă perspectivă importantă este cea contractualistă. Am urmărit, în lucrarea de față, ideile lui Hobbes și Locke, deoarece între ele apar diferențe folosite pentru a justifica diferite modalități de manifestare a puterii politice. Tipul de contract semnat de indivizi, drepturile la care se renunță și poziția puterii în înțelegerile dintre indivizi, justifică atât monarhiile absolutiste cât și cele constituționale. Ideile lui Locke, care se apropie mai mult de liberalism, pun puterea în ipostaza de a putea fi sancționată dacă nu-și îndeplinește obiectivele. Putem anticipa prin aceste idei starea incipientă a principiului madisonian checks and balances.

Pentru a ne putea face o idee clară despre modalitățile prin care s-a căutat a înțelege apariția și existența puterii politice, nu putem exclude perspectiva psihologiei sociale. Memoria colectivă și patricidul stau la baza puterii politice. Fiul, din supus devine tată, devine lider, adică purtătorul puterii. Această perspectivă nu este importantă doar prin enumerarea algoritmului prin care unul dintre fii, doritor și capabil de a prelua puterea, trebuie să-l respecte, ci prin multitudinea de sensuri care sunt conținute de acest mit. Frica, dar în același timp dragostea cu care este privit tatăl fac trimitere la sentimentele contradictorii față de putere sau de reprezentantul puterii din regimurile contemporane. Imaginea tatălui poate fi comparată cu puterea personală a regimurilor nedemocratice. Nici latura economică a instituționalizării puterii nu lipsește din acest mit explicativ. Tatăl, într-un mod asemănător puterii politice, este cel care administrează resursele, cel care reglează accesul indivizilor la acestea.

Nu afirmăm că aceste trei perspective lămuresc problema apariției puterii politice, nici că vreunul din aceste mituri s-ar fi petrecut aievea, după cum nu afirmăm nici contrariul. Ceea ce vrem să subliniem este faptul că aceste trei modalități de justificare conțin suficiente elemente prin care poate fi explicată apariția puterii politice, elemente care se regăsesc în accepțiunile diferiților teoreticieni ai politicului.

Manifestările sub care găsim puterea politică sunt dintre cele mai variate, așa că am considerat necesară o inventariere a tipurilor de regim politic care au permis exprimarea puterii politice. Pentru început, am împărțit dihotomic tipurile de regimuri în regimuri democratice și regimuri nedemocratice. Cele nedemocratice,

mult mai roditoare în manifestări, capătă diferite denumiri: tiranie, despotism, autocrație, absolutism, dictatură, autoritarism și totalitarism. Am arătat apoi cum se diferențiază acestea între ele.

După inventarierea tipurilor de manifestare a puterii politice în manieră nedemocratică, am încercat să surprindem, pentru secolul XX, principalele forme de manifestare a puterii. Pornind de la înțelesul atribuit ideologiei de către H. Arendt, am încercat să arătăm cum a fost posibilă apariția, în acest secol, a totalitarismului, pe care Aron Raymond îl vede ca având cinci trăsături distincte: Din punct de vedere al puterii prima dintre ele este cea mai importantă, restul venind în completarea ei, ca mijloace prin care se poate realiza. Astfel un partid politic deține monopolul activității politice. Acesta este înarmat cu o ideologie care devine singurul mijloc de raportare la adevăr. Pentru a putea impune această ideologie statul, respectiv partidul unic, deține și monopolul de a populariza această ideologie: mijloacele de comunicație, constrângere și persuasiune. Statul controlează întreaga activitate economică. În cele din urmă greșelile devin ideologie și sunt atribuite indivizilor, care, drept rezultat, se plasează sub o teroare polițienească și ideologică.

Marxism-leninismul, nazismul și fascismul sunt cele trei curente care ne interesează din perspectiva puterii, curente manifestate în secolul XX. Teoria marxistă este fundamentată pe lupta de clasă. Statul este văzut ca o instanță prin care o clasă poate să o domine pe cealaltă. Clasele se schimbă, iar puterea trece de la o clasă la altă, începând cu sclavagismul până la munca salariată. Marx se orientează înspre o formă de guvernământ în care puterea statului este omniprezentă și care ține în frâu toată societatea. Mai mult, diferențele dintre clase par să se estompeze. Teoria care circula în acea perioadă implică, prin dispariția claselor sociale, și dispariția statului. Acest lucru constituie un impediment în corpul unei teorii raționale și unitare. Teoria dispariției statului se transformă. Statul va ajunge să reprezinte guvernarea despotică a maselor. Individul va trebui aservit pentru a putea oferi libertate maselor.

Ideile prezentate de nazism nu sunt inedite. Europeanii sunt obișnuiți cu lecturi despre lichidarea bolnavilor incurabili, a handicapaților, a alcoolicilor, a evreilor sau a slavilor. Hitler oferă posibilitatea de a pune aceste lucruri în practică. Această ideologie se poate manifesta prin național – socialism ca instrument al puterii. Ideologia este una simplă. Un maniheism care naște într-o parte ura, în

cealaltă parte grandoearea, și ideile germanofile, sistematizate și concretizate într-o eugenie.

Fascismul și nazismul au mai multe trăsături comune. Apar pe terenul mediocrităților liberale și democratice, amândouă realizează o superdezvoltare a statului, sunt pericole pentru democrație, iar istoric, între Mussolini și Hitler există complicitate și alianță. Regimul lui Mussolini nu se naște și dezvoltă singur, ci în mijlocul altor regimuri asemănătoare cu al său. Fondul general social este unul de nemulțumire economică, socială-datorată muncii, politică-datorată inadaptării la regimurile democratice sau datorită corupției acestora, intelectuală-datorată slăbirii valorilor religioase și morale pe continentul european. Pe acest fond se revendică o putere autoritară, ea însăși purtătoare de valori, care să poată lupta cu democrația și cu liberalismul și să poată oferi ca ideal o guvernare bazată pe principiile moralei.

Nici în regimurile democratice problema puterii politice nu pare să se simplifice. Deși nu există o unanimitate în ceea ce privește înțelesul clar al democrației, vom considera în continuare sensul minimal al acesteia, adică existența unui stat de drept în care se încearcă limitarea puterii și controlul ei. Pentru a fi posibile aceste lucruri, universul democratic a dezvoltat o serie de principii și de instituții situate într-o permanentă interacțiune. De aceea afirmăm că o înțelegere a puterii politice într-un regim democratic nu se poate face fără conceptele corelative care însoțesc puterea. Am încercat, în acest sens o explicație a: democrației, statului de drept, suveranității, autorității, legitimității, consimțământ, votului, majorității, minorității, toleranței și consensului. Am insistat asupra ultimelor două concepte deoarece pot rezuma eforturile gândirii politice în ceea ce privește abordarea democrației. Toleranța este cea care face posibilă coexistența indivizilor diferiți, diferența care nu este privită ca o problemă, ci ca o normalitate. După depășirea acestui obstacol, consensul caută mecanisme prin care aceste diferențele, și respectiv nevoile pe care le produc, să fie satisfăcute în cel mai mare grad și pentru cei mai mulți. Am încercat apoi o abordare a democrației din mai multe perspective apărute în gândirea politică a acestui secol.

În ceea ce privește puterea politică în spațiul românesc, am operat o distincție între abordările de dinaintea regimului comunist și cele de după. Perioada de dinaintea regimului comunist se poate caracteriza printr-o diversitate de idei politice.

Neputând să se ferească de realitățile istorice ale acestui secol, România a trebuit să găsească forme de putere prin care să progreseze. Preocupările politice ocupă un loc important printre preocupările intelectualilor români. Ne-am raportat la ideile politice ale lui C. R. Motru, Nicolae Steinhardt, Emil Cioran, Nae Ionescu, Petre Țuțea, dar și la doctrina mișcării legionare. Problema care apare cel mai des este cea a reprezentantului puterii, și bineînțeles la forma de guvernare. Exceptând doctrina mișcării legionare, care este diferită de linia dominantă a gândirii politice de dinaintea regimului comunist, răspunsurile date de autorii amintiți mai sus sunt în strânsă legătură cu viziunea acestora asupra neamului românesc. Ortodoxismul și viziunea organică asupra societății influențează într-o manieră hotărâtoare ideile filosofilor, la fel cum influențează și afinitatea lor pentru instituția regelui. Deși democrația este aspru criticată, ideile rămân liberale, nedemocrația nefiind o opțiune. De aici face excepție Cioran, pentru care puterea ar trebui să se manifeste în toată splendoarea ei, „o lume fără tirani fiind la fel de plicticoasă ca o grădină zoologică fără hiene”. Spre sfârșitul vieții însă, se observă o temperare a acestor idei, care probabil, după cum afirmă autorul, au legătură cu vigoarea tinereții care i-a părăsit trupul. Democrația nu este criticată de autorii amintiți mai sus în esența ei, critica constând mai mult în evidențierea nepotrivirii dintre democrație și spiritul românesc. Ajungem aici la critica maselor, mase considerate nepregătite pentru regimul democratic, regim în care dispare misticismul care farmecă majoritatea populației României, alcătuită la vremea aceea din țărani. Tirania majorității, puțința democrației de a hotărî direcția lucrurilor indiferent de esența acestora, votul universal, capitalismul, sunt alte idei puse în legătură cu puterea politică în perioada dinaintea regimului comunist. Se pare însă că, direcțiile propuse de acești gânditori nu au putut fi urmate datorită contextului istoric și a evenimentelor care au urmat celui de-al doilea război mondial.

Perioada postdecembristă este, pentru puterea politică, atât o problemă de conceptualizare, cât și una de implementare. Spre deosebire de filosofia puterii de dinainte, după evenimentele din 1989, singura direcție pe care ar trebui să o apuce România este cea a democrației occidentale. Am folosit o termenul de problemă deoarece, după regimul comunist, așa cum afirmă H. Arendt, datorită ideologiei, imaginația și realul tind să nu mai fie percepute diferit. Ceea ce vrem să subliniem este că, în perioada comunistă, este posibil ca înțelesul anumitor concepte să fii fost

modificat. Sarcina filosofiei politice este deci îngreunată, deoarece se cere o reconsiderare conceptuală.

Ideile care apar în spațiul românesc după 1989 sunt aliniate ideilor care circulă la nivel mondial. Am încercat o inventariere a lor, începând de la discursul puterii până la teoriile economice de instituționalizare a puterii politice. Dacă la nivelul problematizării puterii teoriile, deși variate, nu intră în contradicție, ci formează un tot, dezvoltă o imagine de anvergură a puterii, diferențe apar atunci când este vorba de modalități prin care se concretizează puterea politică. Deși, după cum am afirmat mai devreme, democrația este văzută ca principal mod de manifestare, apar totuși nuanțe în problematizarea acestuia. Este posibil ca aceste influențe să se fi transmis din perioada de început al secolului XX. Criticile aduse democrației se referă sunt mai mult de natură principială. Faptul ca cei care conduc sunt coruptibili și faptul că acestora le lipsește competența politică sunt principalele idei dezbătute. Lipsa competenței oamenilor politici ar trebui probabil înlocuită cu o conducere de specialiști. De aici se naște o nouă dezbatere asupra tehnocrației. Controlul resurselor este o altă perspectivă care leagă puterea politică de cea economică. Dar cea mai interesantă distincție care apare, este, după părerea noastră, modul în care este privită democrația. Dacă o privim asemenea unei principiu, atunci este criticabilă datorită imperfecțiunilor care o caracterizează. Majoritatea hotărăște care e adevărul, indiferent de corectitudinea demersului (aceasta este una din criticile care apare și înainte de perioada comunistă, la N. Steinhardt). Cealaltă perspectivă nu dorește considerarea democrației ca o lege universală. Democrația trebuie privită prin funcționalitatea ei. Puterea politică poate fi redusă, divizată controlată. Apoi scopul democrației nu este aflarea adevărului ci aflarea punctului în care diversitatea se poate manifesta. Este posibilă aici distincția dintre democrație ca mijloc și democrație ca scop.

Un element al puterii, care beneficiază de o atenție sporită în acest text este legitimitatea. Perspectivele din care privim legitimitatea sunt două. Evident, prima dintre ele privește conceptul de legitimitate, cu toate implicațiile pe care le are. Însă conceptualizarea termenului nu este suficientă. Virgil Măgureanu afirmă că „trebuie să existe mereu o concordanță între valorile proclamate inițial și realizările sale ulterioare. Legitimitatea unui tip istoric de autoritate este asigurată de natura valorilor politice pe care forțele sociale care au cucerit puterea le promovează, de

măsura în care aceste valori servesc progresului istoric al societății respective”. Pornind de la această afirmație vom încerca să privim legitimitatea ca folosire a puterii, adică încercarea de a îndreptății acțiunile puterii politice în așa manieră încât să capete acordul majorității. Ajungem astfel la o legătură indestructibilă între justificare, adică procesul de legitimare, și puterea politică.

Pentru a putea testa ipoteza amintită mai sus trebuie să putem identifica un element de comparație al conceptului de putere politică. Cultura politică oferă acest element, și anume imaginea puterii politice în cunoașterea comună. De ce este importantă cultura politică în folosirea conceptului de putere politică? Răspunsul este dat de „Cultura civică”. Afirmația făcută de autori, de la care plecăm, este următoarea: „o formă democratică a sistemului politic participativ presupune în egală măsură și o cultură politică aflată în concordanță cu el”. În România contemporană democrația presupune un tip de cultură civică. Dacă acest tip de cultură este prezent în democrația românească ipoteza noastră este infirmată. Dacă, în schimb, tipul de cultură politică nu este unul de tip participativ, atunci există o neconcordanță între tipul de sistem politic și tipul de cultură politică, neconcordanță care confirmă ipoteza existenței unui raport între modul în care este conceptualizată puterea politică și modul în care este ea folosită (ne referim prin folosire la modul în care este percepută de către mase prin aplicarea ei de către cei care dețin puterea).

Am pornit de la clasificarea culturii politice care apare în „Cultura civică”, însă am arătat și limitele acestei clasificări, limite recunoscute și de către autori. Am considerat însă importantă schema supunere/participare, respectiv justificare rațională/afectivă. De asemenea, în clarificarea problemei culturii politice, am amintit și de tendințele care apar de raportare la cultura politică democratică din alte două perspective: una a valorilor democratice, dintre care cea mai importantă este libertatea, cealaltă a bunăstării economice. Evident că aceste două perspective sunt relevante prin sprijinul pe care îl aduc democrației. În fapt, nu sunt altceva decât modalități de legitimare a sistemului. Democrația nu poate fi justificată că este bună în esența ei. Este mai ușor de justificat prin faptul că produce sau un plus de libertate (plus valoare) sau un plus de bunăstare.

În România problema culturii politice este delicată. Deși valorile pe care le revendică democrația sunt universale, putând, într-o oarecare măsură, să

spunem același lucru și despre instituțiile democratice, 4 procente dintre cetățenii României percep democrația prin procesele pe care aceasta le implică. 15 procente înțeleg democrația în termeni de bunăstare socială și prosperitate economică, în timp de 34 de procente nu pot oferi o definiție a democrației. Restul de 45 procente văd în democrație, așa cum au subliniat mai sus autorii, o modalitate de manifestare a drepturilor și libertăților. Un studiu asemănător, efectuat în România după șapte ani, arată aceleași valori ale raportării cetățenilor față de libertățile și drepturile oferite de idealul democratic. Însă alte valori s-au schimbat odată cu trăirea democrației. Procentul celor care nu erau capabili să definească democrația a scăzut considerabil, iar procentul celor care înțeleg democrația și prin mecanismele concrete care o fac posibilă, nu doar prin abstractismul idealului transmis, s-a dublat. Acest lucru este îmbucurător deoarece o înțelegere mai bună a mecanismului democratic poate duce la o implicare mai mare a cetățeanului în politică, adică la o cultură civică. De asemenea, suportul pentru democrație crește odată cu creșterea bunăstării economice, în timp ce suportul pentru valori scade, sau rămâne același.

Acest lucru ne face să identificăm următorul pericol: dacă nu există o cultură politică consecventă, îndreptată într-o singură direcție și anume aceea a susținerii celui mai mic rău posibil, adică a democrației, iar suportul este orientat doar pentru outputul sistemului, atunci este posibil ca indivizii să renunțe la democrație, doar pentru că aceasta nu funcționează temporar, în sensul că nu produce bunăstare economică, și să își îndrepte suportul către un regim nedemocratic, care însă promite confort economic?

Totuși, modalitatea de a ne testa ipoteza nu se rezumă la identificarea tipului de cultură politică, ci la modul prin care puterea se legitimează la nivelul simțului comun. **Pentru aceasta am făcut apel la paremiologie.** Este corect acest demers? Adică este relevant să afirmăm că, la nivelul uni popor, puterea politică poate fi și este legitimată prin fondul paremiologic existent la o anumită dată? Berger și Luckmann vorbesc despre modalitățile de legitimare politice existente la nivelul unei societăți, în diferite forme și stadii de dezvoltare. Una dintre aceste modalități, spun autorii, este paremiologia. Desigur, nu putem pretinde paremiologiei să justifice în mod exhaustiv. Dar este o metodă de legitimare a puterii. Alți autori afirmă că aceste constructe sunt capabile să conțină elemente cognitive și afective folosite în justificarea politică. Constructele paremiologice îndeplinesc nevoia umană de a

concentra experiențe de viață în expresii pline de înțelepciune care aibă funcții de răspunsuri prestabilite, cu caracter personal, asupra problemelor care țin de interacțiunea socială.

Au jucat proverbele, de-a lungul istoriei, vreun rol în justificarea politicianului (evident aici ne interesează justificarea puterii, cu toate problemele ei corelative)? Răspunsul este, evident, da! Am identificat trei mari personalități ale acestui secol care, pentru a-și justifica acțiunile, acțiuni ale puterii politice, s-au folosit de constructe paremiologice: Roosevelt, Churchill, Hitler. Dacă primii doi au căutat, prin folosirea proverbelor, modalități de a câștiga suportul și mai ales înțelegerea „supușilor” (proverbele fiind considerate limbajul poporului), Hitler a mers mult mai departe și a folosit proverbele ca element de propagandă. Pentru Hitler constructele paremiologice s-au dovedit a fi un instrument excelent prin care să construiască o imagine a evreului vinovat și degradat. Proverbele au fost modificate, uneori private de sensul metaforic și folosite pentru înțelesul propriu. Exemplul evident aici este proverbul „A pune sare pe rană”, proverb înțeles de ofițerii naziști prin a lua un prizonier cu o plagă adâncă la mână, și a-i introduce mână într-un recipient cu sare. Exemplele pot continua.

Argumentele prezentate până acum ne îndreptățesc să trecem la studiul paremiologic românesc, adică vom arăta existența raportului amintit mai sus prin descoperirea tipului de cultură, respectiv de imagine a puterii, care apare în paremiologia românească. Pentru aceasta am ales acele constructe care au valoare explicit politică, cele care au în structura lor cel puțin un element care face trimitere la puterea politică, la cel (cei) care exercită puterea, indiferent de titulară, la supunere, participare, consens, toleranță, viața publică și cea privată, tipul de regim politic, practicile politice, adversari politici și practici legate de aceștia etc. Există proverbe care au conținut politic contextual. Dar la fel de bine aceste proverbe pot fi folosite în alte contexte, pentru alt tip de justificare. De aceea nu le-am considerat relevante în demersul nostru și ne-am rezumat doar la constructele cu caracter explicit politic.

Al doilea pas a construirea unei scheme prin care să putem crea o legătură între paremiologie și cultura politică. Am identificat, în acest sens, două direcții. Prima direcție pe care o vom observa va fi cea de minus cultură civică. Aici vom încadra constructele care fac trimitere la izolarea față de domeniul public și

orientarea către sectorul domestic, și la supunere. Percepția politicianului, și a puterii, despre care vorbim aici este a unui dat inatacabil, care trebuie acceptat așa cum este, fără a fi justificată nicio acțiune împotriva sau de susținere. A doua direcție este cea de plus cultură civică, în care individul se consideră parte a domeniului politic, domeniu care depinde de acțiunile și atitudinile lui. Individul este parte a puterii politice și a tuturor domeniilor care decurg de aici.

Am amintit de categoria constructelor cu valoare explicativă, categorii care ocupă zona neutră. Această zonă neutră are o existență temporară doar, deoarece explicațiile date de aceste concepte vor fi cu necesitate afective sau raționale (de natură cognitivă). Constructele din zona neutră care sunt bazate pe afect vor migra înspre zona de minus cultură civică, pe când cele structurate într-o manieră rațională vor migra către zona de plus cultură civică. Vom încerca, pe cât posibil, să păstrăm această zonă a neutralității nepopulată, deoarece „neutralitatea civică” a unui construct îi dă acestuia șansa de a fi folosit în orice context, adică și în cazul de plus cultură civică, și în cazul de minus cultură civică, ceea ce ar conduce la o inconsistență logică. Ne bazăm în această clasificare pe care o facem atât pe ideile lui Almod și Verba, cât și pe clasificarea lui Weber a tipului de legitimare charismatică, tradițională și legal-rațională a puterii politice. Constructele bazate pe afect vor justifica charismatic și tradițional și vor orienta către o cultură politică de supunere, de aceea le vom considera în zona de minus cultură civică. Constructele bazate pe latura cognitivă vor orienta, în mod evident către un plus de cultură civică. Mai trebuie precizat că atunci când vorbim de supunere în zona de minus cultură civică nu ne referim la supunerea în fața legilor și a autorității lor reale, legitimată în mod rațional.

Dintre concluziile pe care le-am descoperit, efectuând acest demers, cele mai importante sunt următoarele:

Ipoteza lansată, și anume că există un raport între imaginea puterii politice desprinsă din teoria politică și imaginea puterii pe care o regăsim în mentalul colectiv, se confirmă.

Numărul de constructe cu caracter explicit politic, nu doar că sunt extrem de puține ca număr, dar sunt insuficiente. Dacă o culegere obișnuită de proverbe conține de la patru la șase mii de constructe, noi am reușit să adunăm, din câteva astfel de culegeri, un număr de aproximativ 100 de astfel de constructe. Acest

lucru înseamnă că, doar 2,5 procente din „înțelepciunea” simțului comun este preocupată de sfera politicului. Într-un sistem politic democratic, în care performanța democratică nu este un indicator pe care suntem constrânși să-l observăm, ci este un indicator care depinde de implicarea noastră directă, implicare care necesită și o anumită cunoaștere politică, două procente și jumătate reprezintă extrem de puțin.

Elementele de cultură politică sunt în proporție covârșitoare de minus civism, 34 de procente din constructele studiate inducând un comportament și o atitudine civic-participativă, iar celelalte 66 de procente exprimând mai mult un comportament de supunere, o atitudine de minus cultură civică, parohial dependentă, în momentul care doar două procente și jumătate servesc instruirii politice, într-un sistem în care suntem cu necesitate ancorați în politic, nu putem nega o neadecvare dintre cultura politică cerută de democrație, adică cultura civică, și cultura politică pe care o au românii în prezent, aceea de minus cultură civică.

Nu putem să excludem însă existența unei concluzii benefice pentru democrație. Am observat că mentalul colectiv este pregătit pentru democrație. Când spunem că este pregătit, spunem că există, la nivel paremiologic, constructe care susțin, motivează și justifică democrația, într-o manieră cognitiv / rațională, după cum ar argumenta Almond și Verba. Constructele care erau orientate spre minus cultură civică inventariate în această lucrare, au o construcție mai mult afectivă, afect care, după legile psihologiei, pentru a putea persista în timp, trebuie întreținut.

Bibliografie

Dicționare, culegeri:

- Botezatu Grigore, Hîncu Andrei, *Dicționar de proverbe și zicători românești*, (București: Litera internațional, 2001).
- Coordonator David Miller, *Enciclopedia Blackwell a gândirii politice*, (București: Humanitas, 2000)
- Gilles Ferreol, Philippe Cauche, Jean-Marie Duprez Nicole Gadrey, Michel Simon, *Dicționar de sociologie*, (Iași: Polirom, 1998)
- Hîntescu I. C., *Proverbele românilor*, (Timișoara: Facla, 1985).
- Teodor Flonța, *Dicționar de proverbe englez-român*, disponibil la adresa: <http://www.deproverbio.com/DPbooks>.
- Zanne Iuliu, *Proverbele românilor*, (București: Editura tineretului, 1959).
- Zanne Iuliu, *Proverbele românilor, O antologie esențială de Constantin Zărnescu*, (Cluj: Editura Dacia, 2007).

Lucrări:

- *** *Convorbiri cu Cioran*, (București: Humanitas, 2004).
- Adrian-Paul Iliescu, *Anatomia răului politic*, (București: Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, 2005);
- Adrian-Paul Iliescu, *Introducere în politologie*, (București: All, 2002);
- Alvin Tofler, *Powershift. Puterea în mișcare*, (București: Antet, 1995)
- Bertrand Russell, *Idealurile politice. Puterea*, (Oradea: Antaios, 2002)
- Bertrand Russell, *Istoria filosofiei occidentale, volumul II*, (București: Humanitas, 2005)

- C. Rădulescu – Motru, *Scrieri politice*, (Nemira, București: 1998)¹
- Chantal Millon-Delsol, *Ideile politice ale secolului XX*, (Iași: Polirom, 2002)
- Constantin Solovăstru, *Discursul puterii*, (București: Tritonic, 2009);
- Corneliu Zelea Codreanu, *Doctrina mișcării legionare – prezentare concisă -*, (București: Lucman, 2003).
- Costică Brădățan, *O introducere la istoria filosofiei românești în secolul XX*, (București : Editura Fundației Culturale Române, 2000).
- Dora Mezdrea, *Nae Ionescu. Bibliografia, volumul II*, (Iași, Acvila: 2002)
- Emil Cioran, *Istorie și utopie*, (București: Humanitas, 1992).
- Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, (București:Ed. Univers Enciclopedic, 1999)
- Gabriel Almond, Sidney Verba, *Cultura civică, Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*, (București: DU Style, 1996).
- Gheorghe Teodorescu, *Putere, autoritate și comunicare politică*, (București: Nemira, 2000);

¹ Volumul cuprinde următoarele texte ale lui C. R. Motru, însoțite de anul apariției. Ediția a fost îngrijită de Cristian Preda:

1. Cultura română și politicianismul – 1904
2. Naționalismul – 1909
3. Sufletul neamului nostru – 1910
4. În zilele noastre de anarhie – 1910
5. Psihologia ciocoismului – 1911
6. Din psihologia revoluționarului – 1919
7. Concepția conservatoare și progresul – 1924
8. Țărănismul, un suflet și o politică – 1924
9. Demagogia școlară – 1927
10. Ideologia statului român – 1934
11. Romanismul – 1939
12. Etnicul românesc - 1942

- Giovanni Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*, (Iași: Polirom, 1999)
- H. R. Patapievici, *Omul recent*, (București: Humanitas, 2001);
- H. R. Patapievici, *Politice*, (București: Humanitas, 1996);
- Hannah Arendt, *Originile totalitarismului*, (București: Humanitas, 1994)
- Ioan Jude, *Paradigmele și mecanismele puterii*, (București: Editura didactică și pedagogică, 2003);
- Jeffrey C. Isaac, *Democrația în vremuri întunecate*, (Iași: Polirom, 2000)
- John Gray, *Cele două fețe ale liberalismului*, (Iași: Polirom, 2002)
- John Locke, *Al doilea tratat despre cărmuire. Scrisoare despre toleranță*, (București: Nemira, 1999)
- Liliana Mișuț, *Dilemele științei politice*, (București: Enciclopedică, 1995)
- Liviu Petru Zăpârțan, *Doctrină politică*, (Iași, Editura Fundației Chemarea, 1994);
- Liviu Petru Zăpârțan, *Relații internaționale*, (Cluj-Napoca: Studia, 2001)
- Liviu Petru Zăpârțan, *Repere în știința politică*, (Iași: Chemarea, 1991);
- Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, (București: Humanitas, 2000)
- Lucian Boia, *Mitul Democrației*, (București: Humanitas, 2002);
- Ludwig Wittgenstein, *Caietul Albastru*, (București: Humanitas, 2005).
- Ludwig Wittgenstein, *Cercetări filozofice*, (București: Humanitas, 2004).
- Ludwig Wittgenstein, *Despre certitudine*, (București: Humanitas, 2005).
- Ludwig Wittgenstein, *Tractatus Logico – Philosophicus*, (București: Humanitas, 2001).

- Marta Petreu, *Un trecut deocheat sau „Schimbarea la față a României”*, (Cluj: Apostrof, 1999).
- Michel Foucault, *A supraveghea și a pedepsi. Nașterea închisorii*, (București: Ed Humanitas, 1997)
- Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, *Istoria României*, (București :Ed, Enciclopedică, 1998)
- Mungiu-Pippidi Alina, *Politica după comunism*, (București: Humanitas, 2002).
- Nae Ionescu, *Fenomenul legionar, în Constantin Papanace, Destinul unei generații*, (București, Scara: 2002)
- Nae Ionescu, *Roza vânturilor*, (București: Roza vânturilor:1990)
- Nae Ionescu, *Teologia – Integrala publicisticii religioase*, Ediție, introducere și note Dora Mezdrea, (Sibiu, Deisis: 2003)
- Nicolae Frigioiu, *Antropologie politică*, (București: Tritonic, 2009);
- Nicolae Steinhardt, *Articole burgheze*, (Mănăstirea Rohia: Polirom, 2008)²
- Nikolai Berdiaev, *Împărăția lui Dumnezeu și împărăția cezarului. Preambul gnoseologic*, (București: Ed. Humanitas, 1998)
- Paula-Andreea Vlad în Coordonator Doina Spiță, *„GALAPRO” sau Despre intercompreensiune în limbi romanice*, (Iași : Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2010).
- Peter L. Berger, Thomas Luckmann, *The Social Construction of Reality*, (London: Penguin Books, 1991).
- *Predania și un Îndreptar ortodox cu, de și despre Nae Ionescu*, antologie prefată și realizată de diac. Ioan I. Ică jr, (Sibiu, Deisis: 2001)

² Volumul cuprinde articole publicate de autor în *Revista burgheză, Victoria, Revista fundațiilor regale*, între anii 1934 – 1947.

- Radu Preda, *Jurnal cu Petre Țuțea*, (Sibiu: Deisis, 2002).
- Raymond Aron, *Democrație și totalitarism*, (București: All, 2001)
- Robert A. Dahl, *Poliarhiile. Participare și opoziție*, (Iași: Institutul European, 2000)
- Serge Moscovici, *Psihologia socială sau mașina de fabricat zei*, (Iași: Polirom, 1997)
- Thomas Hobbes, *Leviathanul sau Materia, forma și puterea unei comunități ecleziastice și civile*; în Ioan N. Roșca (coord.), Sergiu Bălan, Delia Șerbescu, *Filosofie Modernă, sinteze și texte*, (București: Fundația România de mâine, 2006)
- Victor Neumann, Armin Heinen, *Istoria României prin concepte: perspective alternative asupra limbajelor social-politice* (Iași: Polirom, 2010).
- Virgil Măgureanu, *Sociologie politică*, (București : RAO, 2006)
- Virgil Măgureanu, *Declinul sau apoteoza puterii?*(București: RAO, 2003);
- Vladimir Pasti, *Sociologie politică*, (București: Ziua, 2004);
- Wolfgang Mieder, *Proverbs : a handbook*, (London: Greenwood Press, 2004)
- Zigu Ornea, *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, (București: Ed. Fundației Culturale Române, 1995)

Studii:

- Almond Gabriel, *The Civic Culture: Prehistory, Retrospect, and Prospect*, (UC Irvine: Center for the Study of Democracy, 1996), disponibil la adresa: <http://escholarship.org/uc/item/4mm1285j>.
- Christopher J. Anderson, *Political Satisfaction in Old and new Democracies*, Center on Democratic Performance, disponibil la adresa: <http://cdp.binghamton.edu/papers/satisfaction.pdf>.

- Dalton, Russell J., *Democracy and its Citizens: Patterns of Political Change*, (UC Irvine: Center for the Study of Democracy, 1996), disponibil la adresa: <http://escholarship.org/uc/item/9pn25985>.
- Ikeda, Ken'ichi. (2002). *Social Capital and Social Communication in Japan: Political Participation and Tolerance*. UC Irvine: Center for the Study of Democracy. Retrieved from: <http://escholarship.org/uc/item/30x375qq>
- Jonathan Fox, *The Cultural Implications of Democracy, Empowerment and Citizenship*, disponibil la adresa: <http://escholarship.org/uc/item/4ws1766b>.
- Mary Mills , *Propaganda and Children During the Hitler Years*, studiu disponibil la adresa: <http://www1.yadvashem.org/download/education/conf/Millsishedwithoutpic.pdf>.
- Metro Media Transilvania, *Studiu privind mecanismele de generare și formele de manifestare a culturii civice în România, pentru Agenția Pentru Strategii Guvernamentale*, disponibil la adresa: http://www.publicinfo.gov.ro/library/sc/studiu_cultura_civica.pdf.
- Mieder Wolfgang, *Proverbs in Nazi Germany: The Promulgation of Anti-Semitism and Stereotypes Through Folklore*, (The Journal of American Folklore, Vol. 95, No. 378 (Oct. - Dec., 1982), pp. 435-464), disponibil la adresa: <http://www.jstor.org/stable/540750>.
- Mieder Wolfgang, „*Make Hell While the Sun Shines*”: *Proverbial Rhetoric in Winston Churchill's The Second World War*, disponibil la adresa : <http://www.jstor.org/pss/1260752>.
- Russell Dalton, Don Chull Shin, Willy Jou, *Popular Conceptions of the Meaning of Democracy: Democratic Understanding in Unlikely Places*, disponibil la adresa: <http://escholarship.org/uc/item/2j74b860>.
- Weldon, Steven. (2003). *Images of Nationhood and Tolerance of Ethnic Minorities: A Comparative Analysis of Western Europe*. UC Irvine: Center for

the Study of Democracy. Retrieved from:
<http://escholarship.org/uc/item/4512h29j>

- Welzel, Christian, & Inglehart, Ronald. (2008). *Democracy as Human Empowerment: The Role of Ordinary People in the Emergence and Survival of Democracy*. UC Irvine: Center for the Study of Democracy. Retrieved from:
<http://escholarship.org/uc/item/3tj7c4bb>
- Wolfgang Mieder în *International Journal of English Studies, We Are All in the Same Boat Now, Proverbial Rethoric in the Churchill – Roosevelt Correspondence*, vol. 6(1), 2006, disponibil la adresa:
http://dialnet.unirioja.es/servlet/dfichero_articulo?codigo=2143258&orden=0

Cuprins

2	Argument
5	Imaginea puterii politice în filosofia contemporană
6	Putere și putere politică
9	De la putere la putere politică
9	<i>Perspectiva ecleziastică asupra puterii</i>
10	<i>Perspectiva contractuală</i>
18	<i>Perspectiva psihologiei sociale</i>
20	De la puterea politică la exercitarea puterii
23	Puterea manifestată în nedemocrație
32	Puterea manifestată în democrație
39	Consens și toleranță
45	Puterea politică în filosofia românească dinaintea regimului comunist
45	Puterea politică în secolul XX – perspectivă istorică
53	Imaginea puterii în perioada dinaintea regimului comunist
53	Nae Ionescu
62	Petre Țuțea
63	Emil Cioran
70	Puterea în doctrina Mișcării Legionare
75	Nicolae Steinhardt
83	Constantin Rădulescu Motru

93	Puterea politică în filosofia românească postdecembristă
93	Imaginea puterii
109	Suveranitate, autoritate, legitimitate
120	Perspective asupra democrației
136	Puterea politică, cultură civică și paremiologia puterii în România contemporană
136	Elemente de cultură politică și cultură civică în România contemporană
156	Paremiologia și cultura civică
176	Raportul dintre conceptul puterii și perceperea lui
193	Concluzii
198	Bibliografie
204	Cuprins